

Pa še nekaj posebnega je pri divjaku. On se ne boji smerti. On umre, kakor je živel v prosti natori zadet od ostre pušice, ali pa od starosti. Za notranje bolezni ne ve nič, ali pa čisto malo. Le rane, ki jih je prejel v boji, si skuša pomanjšati ali zaceliti z rastlinami, ki jih pozna sam, in o katerih vé, da so dobre.

Primerjajmo pa civiliziranega človeka divjaku. Kakšen je ta? Pogledjmo sami sebe, in videli bomo. Civilizacija nas liže in liže, gladi in gladi, ter nas bo lizala in gladila tako dolgo, da bomo tanki kot šibice, in potem nas bodo zvilili, kakor bodo hoteli necivilizirani.

(Dalje prih.)

Poženčan.

V Novicah 1850 št. 1. 2 odgovarja na vprašanje: „Od kod so prišli Slovani v svoje sedanje kraje“ in št. 5—9: Kdo so „Skythae, Skuti, Skutje, ali Skutnik, in kaj je Skythia, Skutje, Skutija, Skutško ali Skutno“. V l. 10 je dal „Razjasnjenje“, katero bi dostikrat celó sedanjim nemškutarjem bilo potrebno: „V Ljubljanskih nemških novicah sim unidan bral te besede: „In res je, de ima vsaka vas na Krajskim nar manj eniga, ki nemško dobro razume“. Dragi pisatelj! nikar nič ne zamerite, če vam rečem, de ste resnico zgrešili, ko ste to izgovorili. Prav bi bilo, ko bi vsak Krajnc, gosposki in kmečki, slovenski in nemški jezik popolnoma znal; kar pa ni, se pa ne sme reči, da je. Posebno dan današnji je treba, de se v rečeh, ki naroda jezik zadevajo, resnica odkrije, kakor je, de se ne delajo zmešnjave, de se nikomur ne kratijo pravice in de se ne vžigajo prepiri, ki nam vselej več škodjejo kakor koristijo. Tedaj nemški in slovenski pisavci ljubljanskih časopisov, v katerih se semtertje pušice nataknjene najdejo, lepo Vas prosim, kliče ondi Poženčan: Pamet, pamet, in s hladno kervjo in z ljubeznijo eden družiga zavračujmo, če se kdo kaj zmoti. Strasti nobeniga moža ne lišpajo, in so obdivjanimu konju podobne, kateri rad pravo pot zgreši, in nazadnje samiga sebe poškodeje! — De pa spet k temu nazaj pridem, kar sim skazati hotel, povém: de jez sim v stanu enajst vasi zapored naštet, kjer nihče nemškiga ne zna. Ko bi se pa prizadeval, vse vasi po Krajskim prešteti, ktere so meni znane, de v njih nihče nemškiga ne zna, bi število veliko postalo“ i. t. d. —

V št. 18. 19 so ponatisnile Novice nekoliko najprej iz predgovora večega dela, katero je Poženčan pod naslovom: „Stari sled slavjanstva iz slovenskiga prezira“ že tedaj bil doveršil v rokopisu, kjer se na pr. v vvodu razlaga 1) „ime Slavjan, 2) nektere druge imena Slavjanov, 3) po čem se da nekdanje slavjanstvo slediti, 4) nektere vodila, ki so pri tem sledu služile, ogibati se od starih pisavcov popačenih imen, 5) razdelitev stariga sleda slavjanstva. Po tem vvodu se začne prvi

del, to je, sled slavjanstva po nekdanjim zemljopisu. Pervo poglavje sledi Slavjane po Azii in razlaga razseljevanje prvih ljudi v slavjanskim obziru, stare azijske jezike po mnogih azijskih deželah. Drugo poglavje sledi Slavjane po Evropi in njenih mnogih deželah. Drugi del popiše sled Slavjanov po nekdanjim bogoslovju. Voditelji pri tem delu so bili g. pisatelju greški in rimski pisavci sosebno Strabon, Herodot, Ptolomej, Dion Kasi, Polybi, Ksenofon, Tacit, Tit Livi, in drugi starodavni pisavci^a i. t. d. — V letniku 1851 pa se iz istega rokopisa ponatisnjeni oddelki nahajajo v st. 24. 25. 26. 30 pod naslovom: „Razposeljenje prvih ljudi v slavjanskim obziru“. — V katerem obziru je pospeševal Poženčan domači napredek, vidi se iz št. 40 natisnjenega speva njegovega:

Ali po novim ali po starim?

(Kratkočasna pesmica za petje v družbi osnovana.)

Metka

(si pri oknu golenke prevezuje, in poje nojevoljna):

Nobena zaveza
Nič več ne derži;
Kdor hujši pritveza,
Mu prej popusti.

Tončik

(Metkin brat v sobo perpoje in ji sabavljivo odgovori):

Svet znal je vezati
De vózli tišé,
Po Škandrov'm *) mahati
Člo z mečem na nje.

Stric

(godernaje pri mizi):

Nekdanji možaki
So pametni bli:
Alj mladi ste taki?
Vsaj viditi ni.

Mladina se pači,
Mladost je norost;
Vse hoče drugači,
Naj skusi novost!

Tončik

(sabavljaje):

Star mlade le graja,
To Horac uči,
Vam, stričik! nagaja
Že postarna kri.

Župan

(sraven strica pri mizi z modro besedo):

Recite karkoli,
Jez pravim takó:
Vsim ni blo po volji,
Pa tudi ne bo.

Še Stvarnik ne vatreže
Nevšečnim ljudém;
In človek šo teže, —
Iz skušnje to vém.

Poskusimo novo
Če skaže se bolj';
Vsim potlej gotovo
Bo novo po volj'.

Župan, Tončik in Metka

(poterdijo in ponovijo poslednje besede):

Poskusimo novo,
Če skaže se bolj',
Vsim potlej gotovo
Bo novo po volj'.

Stric.

Poterdim jo z vami:
Naj skušnja uči;
Prepiri med nami
Scer prazni bi bli.

Župan.

Rečete vi eno,
Drug reče deset;

*) Škander, to je, Aleksander Veliki je bil močno zahomotani Gorodski vozeli presekali, kakor je iz zgodovine znano.

Stric

(hud):

Naj gori alj doli
Tvoj Horac čenčá;
Mladina kot voli
Si rêči ne dá.

Raj' skupaj pojemo,
De mir bo beséd.

Vsi skupaj.

Poskusimo novo,
Če skaže se bolj',
Vsim potlej gotovo
Bo novo po volj'!

L. 1850 je jel iskreni Anton Janežič v Celovcu s pomočjo več rodoljubov izdajati podučen in kratkočasen list „Slovenska Bčela“. — L. 1848 je napočila zarja več svobode in vzajemnosti Slovanom, in koj so se po raznih časnikih oglasili učenjaki, kateri jezik naj bi si izbrali za književni jezik, da bi v njem tim hitreje napredovali vsi rodovi slovanski. Med temi se oglasi tudi naš Poženčan v Ljubljanskem Časniku l. 1851 št. 73, kjer „Od vseslavjanskega književnega jezika“ piše na pr.: „Nekteri pravijo, da naj bi bila staroslovenšina vseslavjanski književni jezik. Pa staroslovenšina je mervta, nje slovniška pravila so nam znana, kakor pravila latinšine ino gregovšine . . . Kaj bomo torej ovinkov iskali? — Rosko jih govori kacih tri in trideset milionov, rosko je naj bolj podobno staroslovenšini, rosko naj bo tudi naš vseslavjanski jezik . . . S tem bomo imeli koj bogato književnost in podpornjo enega največih narodov . . . Ta sostavek pa zato pišem, da ne bodo Ilirci, Čehi, Poljaki in Rosi mislili, vsi Slovenci želimo staroslovenšino v vseslavjanšino povzdigovati“ i. t. d. — Bolj naravnost pa je v „Slov. Bčeli“ kazati jel Slovencem, kako naj se približujemo vseslovanščini, in sicer l. 1852 v spisku: „Kupala molikovavska boginja v slovenskom uvaženji“ č. 10 str. 75 — 78, in čisl. 18. 19 v ruskem in slovenskem sostavku: „Slavenam“. V opombah k prvemu spisku pravi sam: „Da budemo Slovenci svoj jezik prav izobražali, glejmo posebno staroslovenščine i rusovščine; ti dve ste si z našim jezikom v najbližnjem rodé. Rusko jih največ govori; pravila pa, ktera so tudi zavolj starosti spoštovati, nam kaže staroslovenščina. Ako hočemo vsi Slavjani do eniga občega jezika pripraviti, se nam spet ta dva jezika ali narečja najbolj priporočata. Zato sem v sostavké „Kupala“ poskušal se od naše strani enu stopnju bliže ruskoga pomaknuti, i to tak, da bi vender prostim Slovencam še umeven ostal. Še kaka stopnja bi se dala storiti, potlej bi bilo pa dosti. Kaj več bi se smelo v občem jezike zgoditi, ker ta ne bude toliko ozira na prosto ljudstvo terjat“ i. t. d. — Sicer so v Slov. Bčeli l. 1852 priobčeni že davno zloženi pesmici: „Traven“ (glej tudi Novic. 1852.) in: „Milo za Pevcom“, pa št. 21: „Veselje mladenča“ umetno po samoglasnikih AEIOU; l. 1853 str. 78—80 se opisuje: „Slovencom znana Šimbilja“.

V Novicah l. 1851 je št. 5 zapel pustno kratkočasnico: „Snubač na ponudbo“; št. 18 pa iskreno prisego:

Mojimu narodu.

Ako za te, rod slovenji!
 Moje serce ne gori,
 Stvarnice mi serd ognjeni
 V divji vihri naj gromi.

Dokler mi mazinec miga,
 Dokler duša je v teles,
 Naj se vedno bolj užiga
 Ta ljubezen, dar nebes!

Kadar pod zelenim plajšam
 Bom zagernjen mirno spal,
 Ona — terdno se zanašam —
 Bo puhtela še iz tal!

Iz dobe, ko se je naše ljudsko šolstvo v zvezi s cerkvijo veselo jelo buditi in gibati, je Ravnikarjeva pesmica iz Komenda v Novic. 1852 št. 101 na pr.: „Hej mladenči, v šolo! V njo glas budi in kliče; — Nova zarja, nov se dan nad nas lepo pomiče . . . Za naukov zlatim cvetjem pridno hrepenimo! — Kot čebele svojo sterd i vosek svoj berimo i. t. d.“ — Tedaj so razgovarjali se po domačih glasilih tudi o domačih rečeh na pr. o Ljubljani, o Kranjski, Koroški i. t. d. Poženčan je z ozirom na to povedal v Novic. 1853 št. 9—11 svojo misel: „O začetku imen Ljubljana i Laibach“, češ, da je ime to in uno slovenske korenine . . . „Naše preiskave ostanejo vedno dvomljive, dokler učeni Slovani ne začnejo po zgodovini naših krajev slediti in pisati povestnice, ki bo razjasnila, kar je dosihmal še skrito“, dejal je veljavni Wartinger v Gradcu. In Ravnikar je pri tej priliki spregovoril nektere resnice, ktere se še vedno premalo čislajo. Str. 43 piše:

„Ob tej priložnosti mi Švearova opazka v „Ogledalu Iliriuma“ na misel pride, da so Neslovani slovansko povestnico pozdneji čase zlo popačili, pa ne li slovansko, ampak tudi svojo, kar je s slovansko v zvezi, ker niso Slovanov ne po jeziku ne po šegah i. t. d. poznali. Torej so prvi viri povestnice včasih veliko umevniši kot pozneje pisarije“.

S tem pa nikakor nočem reči, da bi bili li Slovani v stanu resnično povestnico pisati, ampak da povestnice kacega naroda ni v stanu iz starih pisateljev prav sestaviti, kdor ni sicer s tem narodom znan. Ko bi bili na primer Slovani s šegami i z jezikom Nemcov popolnoma neznani nemško povestnico spisovali, se vé, da bi bili marsikaj zgrešili ali pomešali, kar so Nemci bolje razložili. Slovani bodo torej s svojo i svojih sosedov povestnico v mnogih rečeh razjasnili i popravili. Torej ne gre, da bi slovanski povestničar iz ptujih jezikov povestniške sestavke, vzete iz starših pisateljev, naravnost v svoj jezik potolmačil, ampak s slovanskim očesom gre prvih povestniških virov i poznejših spiskov pregledati, i od svoje strani razjasnovati, pomote popravljati, za kar bodo tudi resnicoljubni ptujci hvaležni . . . V starem zemljopisu, ki smo se ga nekđaj v šolah učili, je v obziru Slovanov vse križem pomot mergolelo, o Germanii je bilo pa veliko napak rečenega. Ravno tako je v dozdanji po nemški pisani povestnici o slovenskih deželah veliko pomot. Kakor slo-

vanščina v latinščino i greščino sega, tako i še bolj sega stara slovanska povestnica v starorimsko i greško povestnico i v mitologijo. Možjé, ki so sicer visoko učeni i tudi resnicoljubi, so vendar le v marsikteri reči kot žaba pri lešnjiku, ker jim slovanščine i slovanske povestnice kot ključa do resnice manjka. Slovanska ali tudi li slovenska povestnica ima težko i obširno pa imenitno nalogo. To pa tudi lahko vemo, da je še celo pri pričah zgodeb večkrat pristranost zapaziti. To nam vsakdanje skušnje poterdijo . . .

Resnica kraljica! Nihče nam ne sme za zlo vzeti, če po povestnici i nje spominkih resnice iščemo, ali če v pomanjkanji dognane resnice verjetna mnenja začasno povemo. Če bi pa domača mnenja, ki so verjetniša memo ptujih, odrivali, i namest njih ptuja stavili, katerim se koj očitno bere, da niso res, bi bilo čudo, če bi pri svojih rojcih v obziru resničnosti i domoljubja ne zgubljevali zaupanja, pa tudi resnicoljubnim i nepristranskim ptujcom bi se tako ne prikupovali. Jaz s svojimi mnenji ne želim ravno vstrezati ne domačim ne ptujcom, pa tudi nikogar ne žaliti, ki ni mojih misel, le odkritoserčno — resnice želim.

Ker sim pa zmotam podveržen, kar tudi tisti, ki so o imenih „Ljubljana i Laibach“ i. t. d. drugače govorili, od sebe ne bodo tajili, tedaj sodite naša mnenja, kteri jih berete ali slišite, zraven pa ne porajajte ne na Sokrata, ne na Platona, ne na Petra, ne na Pavla, ampak — na edino samo resnico!“

Naravoznanstvo v ljudski šoli.

V. Privlačna moč ali težnost.

Do sedaj učili smo se od zveznosti, prijemnosti in lasovitosti, ktere razodevlejo svojo moč le pri neposrednem dotikanju teles, t. j. ako so zelo blizo.

So pa še druge sile in moči razun imenovanih, ktere se razodevajo in naznanjajo, da si so o veliki, dostikrat nezmerni daljavi. — K takim prištevamo tudi težnost, od ktere se hočemo sedaj nekoliko bolj pomeniti.

Deževna kapljica, snežna capica, toča, sodra vse padajo na zemljo. Opeka s strehe, k viško verženi kamen pade na zemljo. Vsa taka in enaka gibanja učinja neka moč ali sila. Ker pada vsako telo od zgoraj na vzdolj na zemljo, a ne, da bi ga kdo udaril ali zazibal, verjetno je toraj, da more iz zemlje izvirati neka posebna sila, ktera telesa privlači. To je tedaj neka sila, ktera dela privlako še čez mejo, in tako privlačnost razodevle. To v daljavo delajočo privlačno silo ali moč zemlje imenujemo težnost.

Ako bi nas kdo vprašal, kje pa je ravno ta sila v zemlji, bi mu družega ne mogli odgovoriti, kakor, da je v atomih tvarine naše zemlje,